NCERT Archive

SOLUTIONS BOOK

CLASS 8

Sanskrit · Deepakam

CHAPTER 9

कोऽरुक् ? कोऽरुक् ? कोऽरुक् ?

Complete Exercise Solutions · सम्पूर्ण अभ्यास-समाधान

अभ्यासात् जायते सिद्धिः | परियोजनाकार्यम्

Contents

Class 8 Sanskrit · Deepakam · Chapter 9 — कोऽरुक् ? कोऽरुक् ? कोऽरुक् ?

EX

अभ्यासात् जायते सिद्धिः

6 questions · Q1 Q2 Q3 Q4 Q5 Q6 — 3

PR

परियोजनाकार्यम्

3 questions · Q1 Q2 Q3 — 9

Every question is followed by its answer. Question numbers above are clickable and the PDF bookmarks panel lets you jump to any exercise set or question.
The word-meaning tables of the lesson (pp. 101–102) already give Hindi and English meanings; their column "मातृभाषया अर्थं लिखत" is for each student's own mother tongue.
हिन्दी: प्रत्येक प्रश्न के बाद उसका उत्तर दिया गया है। ऊपर प्रश्न-संख्याओं पर क्लिक करके सीधे वहाँ जाया जा सकता है। पाठ की शब्दार्थ-तालिकाओं (पृ. 101–102) में हिन्दी और अंग्रेज़ी अर्थ पहले से दिए हैं; "मातृभाषया अर्थं लिखत" स्तम्भ प्रत्येक विद्यार्थी की अपनी मातृभाषा के लिए है।

NCERT Archive

EX

CLASS 8 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 9

अभ्यासात् जायते सिद्धिः

Solutions · 6 questions · समाधान · ६ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

१. अधोलिखितान् प्रश्नान् एकपदेन उत्तरत—

(क) शुकरूपं कः धृतवान् ?

(ख) धन्वन्तरिः (शुकः) कुत्र उपविश्य ध्वनिम् अकरोत् ?

(ग) अन्ते शुकः कस्य आश्रमस्य समीपं गतवान् ?

(घ) ऋतवः कति सन्ति ?

(ङ) वाग्भटः शुकस्य रहस्यं केभ्यः उक्तवान् ?

ANSWER उत्तर

(क) **धन्वन्तरिः**
Dhanvantari · धन्वन्तरि (आयुर्वेद के देव)
p. 98 — "...भगवान् धन्वन्तरिः मनोहरं शुकरूपं धृत्वा..."

(ख) **वृक्षे**
On a tree · पेड़ पर
p. 98 — "...भवनपार्श्वस्थे वृक्षे उपविश्य 'कोऽरुक्'..."

(ग) **वाग्भटस्य**
Of Vagbhata · वाग्भट का (कुटीर के समीप)
p. 98 — "...वैद्यस्य वाग्भटस्य कुटीरसमीपं गतवान् ।"

(घ) **षट्**
Six · छह
p. 100 — "...चेति षट् ऋतवः भवन्ति ।"

(ङ) **शिष्येभ्यः (छात्रेभ्यः)**
To the disciples (students) · शिष्यों (छात्रों) से
p. 101 — "...वाग्भटः शुकस्य रहस्यम् उक्तवान् – 'प्रियशिष्याः !..."

(क) धन्वन्तरिः · (ख) वृक्षे · (ग) वाग्भटस्य · (घ) षट् · (ङ) शिष्येभ्यः (छात्रेभ्यः)

NCERT Archive

QUESTION 2 प्रश्न 2

२. पट्टिकातः उचितानि पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत—

चरकस्य | कुटीरसमीपं | भारतवर्षे | आयुर्वेदज्ञानेन | अतिमात्रं

(क) ..... जनाः कथं निरामयाः भवन्ति ?

(ख) अन्ते सः वैद्यस्य वाग्भटस्य ..... गतवान् ।

(ग) तव उत्कृष्टेन ..... अहम् अतीव सन्तुष्टः अस्मि ।

(घ) महर्षेः ..... नाम भवन्तः श्रुतवन्तः स्युः ।

(ङ) लघुद्रव्याणि ..... सेवनेन हानिकराणि जायन्ते ।

ANSWER उत्तर

(क) **भारतवर्षे** जनाः कथं निरामयाः भवन्ति ?
p. 98 (In India, how do people become free from disease?)
हिन्दी: भारतवर्ष में लोग कैसे नीरोग होते हैं ?

(ख) अन्ते सः वैद्यस्य वाग्भटस्य **कुटीरसमीपं** गतवान् ।
p. 98 (At the end he went near the hut of the physician Vagbhata.)
हिन्दी: अन्त में वह वैद्य वाग्भट की कुटिया के पास गया ।

(ग) तव उत्कृष्टेन **आयुर्वेदज्ञानेन** अहम् अतीव सन्तुष्टः अस्मि ।
p. 99 (I am extremely pleased with your excellent knowledge of Ayurveda.)
हिन्दी: तुम्हारे उत्कृष्ट आयुर्वेद-ज्ञान से मैं अत्यन्त सन्तुष्ट हूँ ।

(घ) महर्षेः **चरकस्य** नाम भवन्तः श्रुतवन्तः स्युः ।
p. 99 (You must have heard the name of the great sage Charaka.)
हिन्दी: आपने महर्षि चरक का नाम सुना होगा ।

(ङ) लघुद्रव्याणि **अतिमात्रं** सेवनेन हानिकराणि जायन्ते ।
p. 100 (Even light foods become harmful when taken in excessive quantity.)
हिन्दी: हल्के (सुपाच्य) पदार्थ भी अत्यधिक मात्रा में सेवन करने से हानिकारक हो जाते हैं ।

(क) भारतवर्षे · (ख) कुटीरसमीपं · (ग) आयुर्वेदज्ञानेन · (घ) चरकस्य · (ङ) अतिमात्रं

NCERT Archive

QUESTION 3 प्रश्न 3

३. अधोलिखितानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तराणि लिखत—

(क) मधुरां वाणीं श्रुत्वा चिकित्सानिरतः वाग्भटः किम् अकरोत् ?

(ख) वाग्भटः झटिति किम् अकरोत् ?

(ग) छात्राः पुनः जिज्ञासया आचार्यं किम् अपृच्छन् ?

(घ) भगवान् धन्वन्तरिः अस्माकं कृते संक्षेपेण किं प्रदत्तवान् ?

(ङ) ऋषयः नित्यं कां प्रार्थनां कुर्वन्ति ?

ANSWER उत्तर

(क) मधुरां वाणीं श्रुत्वा चिकित्सानिरतः वाग्भटः प्राङ्गणम् आगत्य सर्वासु दिक्षु अपश्यत्।

p. 98 (Hearing the sweet voice, Vagbhata, who was busy treating patients, came to the courtyard and looked in all directions.)

हिन्दी: मधुर वाणी सुनकर चिकित्सा में लगे वाग्भट आँगन में आए और सभी दिशाओं में देखा।

(ख) वाग्भटः झटिति तस्मै विहगाय मधुराणि फलानि समर्पितवान्।

p. 98 (Vagbhata at once offered sweet fruits to that bird.)

हिन्दी: वाग्भट ने तुरन्त उस पक्षी को मीठे फल अर्पित किए।

(ग) छात्राः पुनः जिज्ञासया आचार्यम् अपृच्छन् – "'हितभुक्, मितभुक्, ऋतुभुक्' इति एतेषां कः आशयः ?"

p. 99 (The students again asked the teacher out of curiosity: "What is the meaning of hitabhuk, mitabhuk and ritubhuk?")

हिन्दी: छात्रों ने फिर जिज्ञासा से आचार्य से पूछा — "'हितभुक्, मितभुक्, ऋतुभुक्' इनका क्या आशय है ?"

(घ) भगवान् धन्वन्तरिः अस्माकं कृते संक्षेपेण स्वास्थ्यरक्षणाय सूत्ररूपेण सन्देशं प्रदत्तवान्।

p. 101 (For us, Lord Dhanvantari briefly gave a message in the form of a verse for protecting health — verse 4, "व्यायामः प्रातरुत्थाय...".)

हिन्दी: भगवान् धन्वन्तरि ने हमारे लिए संक्षेप में स्वास्थ्य-रक्षा हेतु सूत्र-रूप में सन्देश दिया।

(ङ) ऋषयः नित्यं "सर्वे भवन्तु सुखिनः, सर्वे सन्तु निरामयाः। सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग्भवेत् ॥" इति प्रार्थनां कुर्वन्ति।

p. 101 (The sages daily offer this prayer: "May all be happy, may all be free from illness; may all see what is good, may no one suffer sorrow.")

हिन्दी: ऋषि प्रतिदिन यह प्रार्थना करते हैं — "सब सुखी हों, सब नीरोग हों, सब कल्याण देखें, कोई भी दुःख का भागी न बने।"

NCERT Archive

QUESTION 4 प्रश्न 4

४. पाठात् यथोचितानि विशेषणपदानि विशेष्यपदानि वा चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत—

विशेषणम्	विशेष्यम्
विभिन्नानाम्	व्याधीनाम्
मनोहरम्	.....
.....	प्राङ्गणे
.....	वाग्भटः
मधुराणि	.....
.....	वैद्यस्य
महर्षेः	.....

विशेषणम्	विशेष्यम्
.....	वैद्याः
.....	वृक्षे
.....	वाणीम्
लौकिकः	.....
समुचितम्	.....
.....	शिष्याः
सात्त्विकम्	.....

ANSWER उत्तर

विशेषणम्	विशेष्यम्
विभिन्नानाम्	व्याधीनाम्
मनोहरम्	**शुकरूपम्**
विशाले	प्राङ्गणे
विस्मितः	वाग्भटः
मधुराणि	**फलानि**
उत्तमस्य	वैद्यस्य
महर्षेः	**चरकस्य**

विशेषणम्	विशेष्यम्
उत्तमाः	वैद्याः
भवनपार्श्वस्थे	वृक्षे
मधुराम्	वाणीम्
लौकिकः	**खगः**
समुचितम्	**उत्तरम्**
विस्मिताः	शिष्याः
सात्त्विकम्	**भोजनम्**

Each विशेषणम् agrees with its विशेष्यम् in लिङ्ग, वचन and विभक्ति (p. 103: "यल्लिङ्गं यद्वचनं या च विभक्तिर्विशेष्यस्य…").
हिन्दी: विशेषण का लिङ्ग, वचन और विभक्ति वही होती है जो विशेष्य की होती है।

Sources in the lesson — मनोहरं शुकरूपम् (p. 98; also "मनोहरं तं शुकम्", p. 98) · विशाले प्राङ्गणे (p. 98) · विस्मितः वाग्भटः (p. 98) · मधुराणि फलानि (p. 98) · उत्तमस्य वैद्यस्य (p. 99) · महर्षेः चरकस्य (p. 99) · उत्तमाः वैद्याः (p. 102) · भवनपार्श्वस्थे वृक्षे (p. 98) · मधुरां वाणीम् (p. 98) · लौकिकः खगः (p. 98) · समुचितम् उत्तरम् (p. 99) · विस्मिताः शिष्याः (p. 99) · सात्त्विकं भोजनम् (p. 100)

विशेषणम् → विशेष्यम् : मनोहरम् – शुकरूपम् (शुकम्) · मधुराणि – फलानि · महर्षेः – चरकस्य · लौकिकः – खगः · समुचितम् – उत्तरम् · सात्त्विकम् – भोजनम्

NCERT Archive

QUESTION 5 प्रश्न 5

५. पाठं पठित्वा अधोलिखितपट्टिकातः पदानि चित्वा उचितसञ्चिकायां पूरयत—

लौकिकः | व्याधीनाम् | देवः | वृक्षे | त्रीणि | उत्तमस्य | वाणीम् | विस्मितः | मधुरया | प्रश्नान् | पूज्यः | खगः | विशाले | शुकम् | वाग्भटः

विशेषणपदानि	विशेष्यपदानि
लौकिकः	व्याधीनाम्

ANSWER उत्तर

विशेषणपदानि	विशेष्यपदानि
लौकिकः लौकिकः खगः · p. 98	**व्याधीनाम्** विभिन्नानां व्याधीनाम् · p. 98
त्रीणि त्रीणि उत्तराणि · p. 99	**देवः** पूज्यः देवः · p. 101
उत्तमस्य उत्तमस्य वैद्यस्य · p. 99	**वृक्षे** भवनपार्श्वस्थे वृक्षे · p. 98
विस्मितः विस्मितः वाग्भटः · p. 98	**वाणीम्** मधुरां वाणीम् · p. 98
मधुरया मधुरया गिरा · p. 98	**प्रश्नान्** अधोलिखितान् प्रश्नान् · p. 104
पूज्यः पूज्यः देवः · p. 101	**खगः** लौकिकः खगः · p. 98
विशाले विशाले प्राङ्गणे · p. 98	**शुकम्** मनोहरं शुकम् · p. 98
	वाग्भटः विस्मितः वाग्भटः · p. 98

A विशेषणम् tells a quality of the noun; the noun it describes is the विशेष्यम् (p. 102). 7 describing words + 8 described words = all 15 words of the box.
हिन्दी: जो पद किसी की विशेषता बताए वह विशेषण है; जिसकी विशेषता बताई जाए वह विशेष्य है। (पृ. 102)

विशेषणम् : लौकिकः, त्रीणि, उत्तमस्य, विस्मितः, मधुरया, पूज्यः, विशाले
विशेष्यम् : व्याधीनाम्, देवः, वृक्षे, वाणीम्, प्रश्नान्, खगः, शुकम्, वाग्भटः

NCERT Archive

QUESTION 6 प्रश्न 6

६. अधोलिखितानि वाक्यानि पठित्वा तेन सम्बद्धं श्लोकं पाठात् चित्वा लिखत—

(क) अस्माभिः नित्यं व्यायामः, स्नानं, दन्तधावनं, बुभुक्षायाञ्च भोजनं कर्तव्यम् ।

(ख) अस्माभिः हितकरः आहारः सेवनीयः येन विकाराणां शमनं स्वास्थ्यस्य च रक्षणं भवेत् ।

(ग) ऋतोः अनुसारं भोजनेन बलस्य वर्णस्य च अभिवृद्धिः भवति ।

ANSWER उत्तर

(क) व्यायामः प्रातरुत्थाय, नित्यं दन्तविशोधनम् ।
स्वच्छजलेन सुस्नानं, बुभुक्षायाञ्च भोजनम् ॥ ४ ॥

p. 101 — verse 4 · matches: व्यायामः, स्नानम् (सुस्नानम्), दन्तधावनम् (दन्तविशोधनम्), बुभुक्षायां भोजनम्

Rise early and exercise; brush the teeth daily; bathe well with clean water; eat when hungry.

हिन्दी: प्रातः उठकर व्यायाम, प्रतिदिन दन्त-शुद्धि, स्वच्छ जल से स्नान और भूख लगने पर भोजन ।

(ख) तच्च नित्यं प्रयुञ्जीत, स्वास्थ्यं येनानुवर्तते ।
अजातानां विकाराणामनुत्पत्तिकरं च यत् ॥ १ ॥

p. 99 — verse 1 · matches: स्वास्थ्यस्य रक्षणम् (स्वास्थ्यं येनानुवर्तते), विकाराणाम् अनुत्पत्तिकरम्

One should always use that (food) by which health continues and which stops diseases that have not yet arisen.

हिन्दी: उस आहार का नित्य सेवन करना चाहिए जिससे स्वास्थ्य बना रहे और जो अनुत्पन्न रोगों को उत्पन्न न होने दे ।

(ग) तस्याशिताद्यादाहारात् बलं वर्णश्च वर्धते ।
तस्यर्तुसात्म्यं विदितं चेष्टाहारव्यपाश्रयम् ॥ ३ ॥

p. 100 — verse 3 · matches: ऋतुसात्म्यम् (ऋतोः अनुसारम्), बलं वर्णश्च वर्धते

For one who knows the food suited to each season and lives accordingly, all that is eaten and drunk increases strength and complexion.

हिन्दी: जो ऋतु के अनुकूल आहार जानकर तदनुसार आचरण करता है, उसका खाया-पिया सब बल और वर्ण (कान्ति) बढ़ाता है ।

(क) श्लोकः ४ — व्यायामः प्रातरुत्थाय... · (ख) श्लोकः १ — तच्च नित्यं प्रयुञ्जीत... · (ग) श्लोकः ३ — तस्याशिताद्यादाहारात्...

NCERT Archive

CLASS 8 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 9

PR

परियोजनाकार्यम्

Solutions · 3 questions · समाधान · ३ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

१. विद्यालयस्य परिसरे विद्यमानानां पञ्चवृक्षाणां नामानि तेषाम् औषधीयं प्रयोगं च लिखत ।

ANSWER उत्तर

(क) **निम्बः — नीम · Neem**
Twigs are traditionally used as a tooth-cleaning stick (दन्तधावनम्); leaves are used in traditional skin care.
हिन्दी: नीम की दातुन दाँत साफ़ करने के लिए और पत्तियाँ त्वचा की देखभाल के लिए पारम्परिक रूप से प्रयुक्त होती हैं ।

(ख) **आमलकी — आँवला · Amla**
The fruit is rich in vitamin C and is a traditional Ayurvedic rejuvenating tonic.
हिन्दी: फल विटामिन-सी से भरपूर है और आयुर्वेद में पारम्परिक रसायन (पुष्टिकारक) माना जाता है ।

(ग) **अर्जुनः — अर्जुन · Arjuna**
The bark is traditionally used as a heart tonic.
हिन्दी: छाल का प्रयोग पारम्परिक रूप से हृदय के लिए बलवर्धक औषधि के रूप में होता है ।

(घ) **बिल्वः — बेल · Bael**
The fruit is traditionally used for digestive troubles and as a cooling summer drink.
हिन्दी: फल का प्रयोग पारम्परिक रूप से पाचन-सम्बन्धी कष्टों में और गर्मियों में ठण्डे शरबत के रूप में होता है ।

(ङ) **जम्बूः — जामुन · Jamun**
The fruit is eaten for digestion; the seed powder is used in traditional home remedies.
हिन्दी: फल पाचन के लिए खाया जाता है; बीज का चूर्ण पारम्परिक घरेलू उपचारों में प्रयुक्त होता है ।

Model answer — in your notebook write the five trees that actually grow in your own school campus, with their traditional uses. These are traditional uses, not medical advice.

NCERT Archive

QUESTION 2 प्रश्न 2

२. स्वास्थ्येन सम्बद्धानां दशश्लोकानां संग्रहणं कुरुत ।

ANSWER उत्तर

(क) तच्च नित्यं प्रयुञ्जीत, स्वास्थ्यं येनानुवर्तते ।
अजातानां विकाराणामनुत्पत्तिकरं च यत् ॥ १ ॥
p. 99 (Use daily the food that keeps health and prevents diseases not yet arisen.)
हिन्दी: ऐसा आहार नित्य लें जो स्वास्थ्य की रक्षा करे और अनुत्पन्न रोगों को न उपजने दे ।

(ख) अल्पादाने गुरूणां च लघूनां चातिसेवने ।
मात्राकारणमुद्दिष्टं द्रव्याणां गुरुलाघवे ॥ २ ॥
p. 100 (Heavy foods in small quantity are easily digested; light foods in excess harm — so quantity decides.)
हिन्दी: गरिष्ठ पदार्थ थोड़े सेवन से सुपाच्य होते हैं, हल्के पदार्थ अधिक सेवन से हानिकारक; अतः मात्रा के अनुसार खाएँ ।

(ग) तस्याशिताद्यादाहारात् बलं वर्णश्च वर्धते ।
तस्यर्तुसात्म्यं विदितं चेष्टाहारव्यपाश्रयम् ॥ ३ ॥
p. 100 (Food suited to the season increases strength and complexion.)
हिन्दी: ऋतु के अनुकूल आहार से बल और वर्ण (कान्ति) बढ़ते हैं ।

(घ) व्यायामः प्रातरुत्थाय, नित्यं दन्तविशोधनम् ।
स्वच्छजलेन सुस्नानं, बुभुक्षायाञ्च भोजनम् ॥ ४ ॥
p. 101 (Exercise after rising early, clean the teeth, bathe in clean water, eat when hungry.)
हिन्दी: प्रातः उठकर व्यायाम, दन्त-शुद्धि, स्वच्छ जल से स्नान और भूख लगने पर भोजन ।

(ङ) सर्वे भवन्तु सुखिनः, सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग्भवेत् ॥ ५ ॥
p. 101 (May all be happy and free from illness; may all see good; may none suffer sorrow.)
हिन्दी: सब सुखी हों, सब नीरोग हों, सब कल्याण देखें, कोई दुःख का भागी न बने ।

(च) आयुःसत्त्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ।
रस्याः स्निग्धाः स्थिरा हृद्या आहाराः सात्त्विकप्रियाः ॥
p. 108 · श्रीमद्भगवद्गीता १७/८ (Juicy, smooth, nourishing, agreeable foods that increase life, vitality, strength, health and cheer are dear to the sattvic.)
हिन्दी: आयु, बल, आरोग्य, सुख और प्रीति बढ़ाने वाले, रसयुक्त, चिकने, पोषक और मनभावन आहार सात्त्विक जनों को प्रिय हैं ।

(छ) कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ।
आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः ॥
p. 109 · श्रीमद्भगवद्गीता १७/९ (Very bitter, sour, salty, hot, pungent, dry and burning foods, dear to the rajasic, bring sorrow, grief and disease.)
हिन्दी: अति कड़वे, खट्टे, नमकीन, गरम, तीखे, रूखे और जलन करने वाले आहार राजसी जनों को प्रिय हैं; वे दुःख, शोक और रोग देते हैं ।

NCERT Archive

(ज) यातयामं गतरसं पूति पर्युषितं च यत्।
उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम्॥
p. 109 · श्रीमद्भगवद्गीता १७/१० (Food cooked long before, tasteless, foul-smelling, stale, left over and impure is dear to the tamasic.)
हिन्दी: बहुत पहले बना, रसहीन, दुर्गन्धयुक्त, बासी, जूठा और अपवित्र भोजन तामसी जनों को प्रिय होता है।

(झ) अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनम्।
अपुण्यं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत्॥
p. 109 · मनुस्मृतिः २/५७ (Overeating harms health and life, brings no merit and is disliked by people — so avoid it.)
हिन्दी: अधिक भोजन आरोग्य और आयु के लिए हानिकर, पुण्यहीन और लोकनिन्दित है; अतः उसे त्याग दें।

(ञ) भोजनं परमेशस्य, भक्तये जीवनाय च।
त्वं तु मूर्ख विजानासि भोजनार्थं हि जीवनम्॥
p. 109 · सुमनोवाटिका (Food is for devotion to God and for life; fool, you think life is for food!)
हिन्दी: भोजन भगवान् की भक्ति और जीवन के लिए है; अरे मूर्ख! तू तो भोजन के लिए ही जीवन मानता है।

QUESTION 3 प्रश्न 3

३. पाठे आगतान् श्लोकान् कण्ठस्थीकृत्य कक्षायां श्रावयत।

ANSWER उत्तर

१. पाठे आगताः पञ्च श्लोकाः — श्लोकः १ (p. 99), २ (p. 100), ३ (p. 100), ४ (p. 101), ५ (p. 101).
These five verses are the verses (क)–(ङ) of Project Q2 above.
हिन्दी: ये पाँच श्लोक ऊपर परियोजना प्रश्न २ के (क)–(ङ) हैं।

२. पदच्छेदः अन्वयः च पठित्वा श्लोकस्य अर्थं जानीत।
Read the पदच्छेदः and अन्वयः (pp. 106–108) first, then learn the meaning.
हिन्दी: पहले पदच्छेद और अन्वय (पृ. 106–108) पढ़ें, फिर अर्थ समझें।

३. एकैकं चरणं पुनः पुनः उच्चार्य कण्ठस्थीकुरुत।
Learn one line at a time, repeating it aloud until it is memorised.
हिन्दी: एक-एक चरण को बार-बार बोलकर कण्ठस्थ करें।

४. कक्षायां स्थित्वा शुद्धोच्चारणेन श्लोकान् श्रावयत।
Stand in class and recite the verses with correct pronunciation.
हिन्दी: कक्षा में खड़े होकर शुद्ध उच्चारण के साथ श्लोक सुनाएँ।

NCERT Archive